

СЕКСУАЛЬНІ ДОМАГАННЯ ЯК ГЕНДЕРНА ПРОБЛЕМА

Тіщенко Ю. О.

Наук. керівн.: д-р. філос. наук, проф. **Карпенко К. І.**

Харківський національний медичний університет

Усі ми живемо у соціумі. Наше життя складається із взаємовідносин між людьми, але не завжди вдається вистроїти комфортні умови співпраці. Деякі люди можуть втручатися у наш особистий простір і завдавати нам шкоди, як фізичної так і моральної. Таке насильне підкорення своїй волі називається домаганням. У сучасному світі найбільш поширеним є сексуальне домагання і дуже важливо розуміти, що це таке, як це зупинити і до кого звертатися по допомогу.

Сексуальне домагання — залякування, знущання або примус сексуального характеру, також небажана або неналежна обіцянка винагороди в обмін на сексуальні послуги, інші усні або фізичні (обійми, дотики, напад з метою зґвалтування) переслідування сексуального характеру. У більшості сучасних правових контекстів сексуальне домагання є незаконним. І хоча визначення деталізує дії сексуального характеру, але вважається неповним, оскільки передбачає лише вертикальні відносини (підпорядкування типу начальник-підлеглий), а не включає відносин горизонтального типу (між колегами), серед яких також трапляються випадки сексуальних домагань. Більше того, дані міжнародних досліджень свідчать про те, що сексуальні домагання частіше трапляються серед колег, ніж у відносинах начальник-підлеглий.

Сексуальні домагання є окремим різновидом утиску. Ідеться про створення ворожої, напруженої, образливої або зневажливої атмосфери, зокрема в ситуаціях, коли домагання можуть стосуватися й колег чи колежанок. Тобто згадане вище із вітчизняного гендерного закону визначення сексуальних домагань потребує доопрацювання. У тих країнах (наприклад, США), де існують кримінальне переслідування за «сексуальне домагання», як правило, не заборонено просто дражнити особу, відпускати зневажливі коментарі або навіть незначні інциденти. У деяких країнах

заборонений «пильний погляд», видавання (в присутності жертви) звуків сексу, непристойні жести і т. ін.

На робочому місці переслідування може вважатися незаконним, коли воно є настільки частим або серйозним, що створює ворожу чи образливу робочу атмосферу, або коли це призводить до несприятливих рішень щодо зайнятості (таким, як звільнення або пониження в посаді жертви домагань, або коли жертва сама вирішує залишити роботу з цієї причини). У якості особи, що здійснює домагання, може виступати керівник жертви, співробітник або клієнт.

Домагання бувають різні. Буває фізичне, психологічне, економічне, сексуальне та інші. Необхідно знати різницю між видами домагань і вчасно з'ясувати, якщо ви стали жертвою домагання, а також бути відповідальним за свої вчинки та слова, щоб ваші дії не розцінили як домагання. Варто зазначити, що у Швеції розрізняють сексуальні домагання (sexual harassment) і гендерні домагання (gender-related harassment). Англomовний термін «gender-related harassment» не має відповідної термінології в нашому законодавстві та публічному дискурсі. Він означає упереджене ставлення до людей через їхню приналежність до певної статі. Визначення «гендерних домагань» є ширшим, адже акцент не ставиться саме на діях сексуального характеру (як у сексуальних домаганнях), а загалом на діях, які принижують особу іншої статі, яка перебуває з кривдником у певних трудових відносинах[3].

Гендерні домагання на робочому місці є поширеними нарівні з сексуальними. Пояснюються вони передусім стійкими гендерними стереотипами, які склалися в суспільстві. Від жінок і чоловіків на роботі очікують виконання обов'язків, що не завжди прописані як робочі, але зате «закріплені» за ними стереотипно. Від жінок – готувати й подавати каву, мити за всім офісом посуд, холодильник тощо. Від чоловіків – знатися на комп'ютерній техніці, носити важкі предмети тощо. Зрозуміло, що завжди про певну роботу можна домовитися: наприклад, чоловіки, які фізично здебільшого сильніші за жінок – носять важкі предмети, а жінки – миють посуд. Але бувають випадки, коли певна поведінка «нав'язується» без обговорення, не завжди всі вміють і можуть критично висловитися щодо такого нав'язування. І починаються певні проблеми...

Однак, незважаючи на багатообіцяючі зміни в міжнародному праві та практиці, жінки з усього світу ще стикаються з повсякденною реальністю. Крім того, їм часто бракує засобів та знань, необхідних для використання системи прав людини, для боротьби проти зловживань. Чимало жінок не знають про жіночий рух або сприймають його як щось абстрактне, що їх не стосується. Хоча активна діяльність протягом останнього десятиліття зробила права жінок більш окресленими, зараз завдання полягає в тому, щоб зробити їх більш досяжними. На шляху до встановлення гендерної рівності у українському суспільстві стоїть ціла низка чинників. Насамперед це стереотипи масової свідомості, які й досі розглядають жінку як слабку у порівнянні з чоловіком істоту, яка є другорядною в суспільному, політичному та економічному житті. Чоловіча ідеологія є породженням тоталітарної системи, але виховання спроможне змінити гендерну ментальність.

Кризова економічна ситуація (і особливо безробіття, яке нерідко штовхає жінок на заробітчанство, що нерідко призводить до продажу жінок та подальшої сексуальної експлуатації). Слаборозвинуте громадянське суспільство зумовлює пасивність жіночих організацій та окремих жінок у відстоюванні своїх законних прав та свобод. Чинне законодавство гарантує чоловікам та жінкам України рівні права та можливості, але наскільки вони реально допомагають жінкам відчувати себе вільними та рівними в політичній, культурній, соціальній, економічній сфері, в працевлаштуванні та в повсякденному житті.

Принцип гендерної рівності закріплений в Конституції України. Стаття 3 Конституції гарантує рівність чоловіків та жінок в усіх сферах життя. Окрім даної норми гендерної рівності торкаються ст.21, 24, 51. Частина третя ст. 24 Конституції України безпосередньо присвячена подоланню дискримінації стосовно жінок в Україні та наголошує на тому, що рівність прав жінок і чоловіків забезпечується: наданням жінкам рівних з чоловіками можливостей у громадсько-політичній та культурній діяльності, у здобутті освіти та професійній підготовці, у праці та винагороді за неї і так далі. Але відповідно до законодавства лише жінкам надається можливість поєднувати працю з материнством. Законодавчо

чоловіки позбавлені такої можливості. Такий підхід є характерною ілюстрацією формального розуміння принципу гендерної рівності.

Проблематика сексуальних домагань як форми гендерної дискримінації вивчається, передусім, різними громадськими організаціями в рамках міжнародних проектів. Наприклад, моніторинг ситуації щодо сексуальних домагань здійснювався в міжнародному проекті «Зупинимо насилля проти жінок» («Stop Violence against Women»). Про сексуальні домагання в Україні зазначено, що, незважаючи на статтю 154 у Кримінальному кодексі України, до суду доходить дуже мало випадків щодо сексуальних домагань (або не доходить жодного).

Західноукраїнський центр «Жіночі перспективи» (Львів) провів дослідження щодо проблем сексуальних домагань на робочому місці з боку керівників і колег по роботі. Згідно з результатами опитування, серед жінок і чоловіків у віці від 18 до 59 років, що мешкають у Львові та Львівській області, фактично кожна десята опитана людина стикалася на роботі з небажаними неформальними поплескуваннями й погладжуваннями сексуального характеру з боку начальства. Стільки ж – із небажаною сексуальною ініціативою з боку колег, що стоять на одному з ними щаблі в офісній ієрархії.

Ще одне опитування описано у книжці Тамари Марценюк «Гендер для всіх». Воно було проведено на замовлення Фонду народонаселення ООН компанією GfK Ukraine у серпні-вересні 2014 року [1, с.58]. Серед опитуваних були жінки віком від 15 до 49 років. У результаті досліджування було отримано такі висновки: «З 2007 року поширеність фізичного і сексуального насильства щодо жінок зросла, переважно за рахунок насильства з боку осіб, які не є родичами. У 2014 році лише 32% жертв фізичного та/або сексуального насильства зверталися по допомогу, 2007 року таких було 38%. Причини, чому жертви не звертаються по допомогу,- впевненість у власній спроможності впоратися з ситуацією, а ще сором, страх або зневіра. Жертви фізичного та/або сексуального насильства, які зверталися по допомогу, у третині випадків допомоги не отримали» [1, с.125].

Опитування громадської думки, яке проводилося «Ла Страда-Україна» разом із Київським міжнародним інститутом соціології у 2008

році, свідчать про те, що 96% громадян України погоджуються з фактом існування сексуальних домагань. 43% українців вважають проблему сексуальних домагань актуальною для України. 32% українських жінок стикались з ситуаціями, коли у чоловіків були переваги при прийомі на роботу, розмірі винагороди, кар'єрних перспективах тощо. 62% жінок та 38% чоловіків вважають, що "сексуальні домагання — це можливість просунутись по кар'єрних сходах [2, с. 45].

Все ж таки куди звертатися в разі сексуальних домагань?

По-перше, до правоохоронних органів. Кримінальний кодекс України. Стаття 154, передбачає відповідальність за примушування до вступу у статевий зв'язок: «Примушування жінки чи чоловіка до вступу у статевий зв'язок природним або неприродним способом особою, від якої жінка чи чоловік матеріально або службово залежні, карається штрафом до 50 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арештом на строк до шести місяців. За обтяжливих обставин, покаранням може бути арешт на строк до шести місяців або обмеження волі до трьох років» [2]. Як бачимо, указується службова залежність і примус до вступу у статевий зв'язок – тобто існують певні обмеження, які не охоплюють повністю поняття сексуальні домагання.

За порадою та консультацією з приводу сексуальних домагань на робочому місці можна звернутися до Громадської організації «Ла Страда – Україна» за он-лайн консультацією або зателефонувати на Національну «гарячу лінію» з попередження домашнього насильства, торгівлі людьми та гендерної дискримінації 0 800 500 335 або 386 (короткий номер із мобільного).

Згідно з Законом України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», роботодавець зобов'язаний «вживати заходів щодо унеможливлення сексуальних домагань» (стаття 17). Окрема 22 стаття Закону присвячена тематиці «Оскарження дискримінації за ознакою статі та сексуальних домагань». Зазначено, що особа, яка вважає, що вона стала об'єктом сексуальних домагань, має право звернутися зі скаргою до державних органів, органів місцевого самоврядування та їхніх посадових осіб, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини та/або до суду в порядку, визначеному

законом. Окрім того, особи будь-якої статі або групи осіб мають право надсилати повідомлення про порушення рівності прав та можливостей жінок і чоловіків до Комітету ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок у разі, якщо вичерпані внутрішні засоби правового захисту або якщо застосування таких засобів захисту не виправдано затягується.

Що, коли ти є об'єктом сексуальних домагань?

Зупинити сексуальні домагання легше, якщо знаєш, що це таке і як на них реагувати. Розгляньмо ситуації і подумаємо, як можна було б поводитися в кожній з них. Ситуація 1: «Одного разу, коли я вчилася у шостому класі, дві дівчини зупинили мене у шкільному коридорі. Одна з них була лесбійкою і хотіла, щоб я пішла кудись з нею. Я відмовилася, але вони кожного дня продовжували чіплятись до мене на перервах. Якось ті дівчата навіть притиснули мене до стіни!» (Вікторія, 18 років). Вікторія могла б подумати: «Коли я скажу комусь про це, мені ніхто не повірить, ще й думатимуть, що я не можу постояти за себе». Чому не варто так думати? Якщо ти не наважишся розповісти комусь про це, кривдник не зупиниться, а то й почне домагатися ще інших. Тут стане у нагоді порада шукати допомоги у батьків і вчителів. А коли ті, до кого ти звертаєшся, не сприймають твоїх слів серйозно, спробуй зробити так: кожного разу, коли стаєш об'єктом сексуальних домагань, детально описуй усе письмово. Занотуй день, час та місце, де це сталося, а також слова, які сказав кривдник. Потім віддай копію цих записів твоїм батькам або учителеві. Зазвичай до письмової скарги ставляться більш серйозно, ніж до усної [2].

Проблема сексуальних домагань, вуличних приставань та небезпеки міського простору для жінок, в умовах патріархату має системний характер. Дуже важливо знати, що існує така загроза й вміти протистояти цій ситуації. Для цього потрібно поширювати поміж людей інформацію про сексуальні домагання. Необхідно, аби кожна жінка знала свої права й вміла себе захистити.

До речі, як свідчать результати нещодавніх опитувань громадської думки, проведених GfK Ukraine на замовлення Фонду народонаселення ООН, третині опитаних жінок відомі українські закони, які забороняють сексуальні домагання на робочому місці [3]. Виходить, що дві третини українок не знають, куди звертатися за допомогою у випадку сексуальних

домагань. Отже, треба щоб якомога більше з нас знали, що робити у випадку, якщо ти став жертвою насильства. Я вважаю, що починати варто як раз із молоді, адже саме молоді люди у наш час є рушійною силою прогресу, то ж їх обізнаність приведе до зменшення кількості постраждалих від гендерного утиску та сексуальних домагань.

Література

1. Марценюк Т. Гендер для всіх. Виклик стереотипам / Т. Марценюк. – К.: Основи, 2017. – 256 с.
2. Волосевич І. Дослідження поширеності насильства щодо дівчат та жінок / Волосевич І., Т. Коноплицька, Т. Костюченко, Д. Міханчук, Т. Марценюк. – К., 2014. – 58 с.
3. Марценюк Т. Право на гідні умови праці, або проблема з сексуальними домаганнями в Україні [Електр. ресурс] / Т. Марценюк. – Режим доступу: <http://povaha.org.ua/pravo-na-hidni-umovy-pratsi-abo-problema-z-seksualnymy-domahannyamy-v-ukrajini/>
4. Як мені протистояти сексуальним домаганням[Електр. ресурс]. – Режим доступу: <https://www.jw.org/uk/біблійні-вчення/підлітки-і-молодь/запитання/сексуальні-домагання/>